

Розроблення і впровадження індивідуального навчального плану

Тім Лорман, Джоан Депплер, Девід Харві¹

Інклюзивна освіта.
Підтримка розмаїття у класі: практичний посібник²

ГОЛОВНІ ТЕМИ РОЗДІЛУ

- Індивідуальний навчальний план.
- Роль консультаційно-педагогічної групи в розробленні ІНП.
- Формулювання загальної мети (бачення).
- Використання даних оцінювання у процесі складання ІНП.
- Визначення довготермінових цілей і пріоритетів навчальної діяльності.
- Визначення короткотермінових специфічних задач.
- Індикатори досягнення.
- Інклюзивні стратегії.

1

Індивідуальний навчальний план (ІНП) для учнів із суттєвими відмінностями може допомогти педагогам забезпечувати умови для досягнення вимірюваного прогресу у навчанні. Водночас, варто зауважити, що долучення розділу з цієї тематики викликало в нас певні сумніви, оскільки наша власна позиція щодо застосування ІНП в кращому випадку не до кінця визначена (див. зауваження про переваги й недоліки ІНП у розділі 1). Однак, іноді, згідно із законодавчими та нормативними вимогами або відповідно до контекстуальних чинників, диференціація викладання – не єдина стратегія, яку має використовувати вчитель для надання допомоги дітям з особливими освітніми потребами, і тому ІНП можна вважати обов'язковим. З цієї причини ми вирішили дотримуватися прагматичного підходу: якщо індивідуальні навчальні плани необхідні, то їх також можна застосовувати ефективно, а тому варто надати відповідні рекомендації. Дійсно, добре складений ІНП в поєднанні з диференціацією може полегшити організацію навчального процесу в окремих цільових

¹ Друкується з дозволу авторів

² Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / [Тім Лорман, Джоан Депплер, Девід Харві]; пер. з англ. – К.: – СПД-ФО Парашин І.С. 2010. –296 с.

аспектах. Проте, це не означає, що ІНП охоплює або має охоплювати всі знання, вміння й навички, які учень опановує у школі. Він скоріше зосереджує увагу на головних завданнях його навчання на певний період. Ми визнаємо, що за умови належного впровадження, ІНП суттєво полегшує повсякденну роботу педагога. В цьому розділі йтиметься про методи підготовки й документального оформлення корисного індивідуального навчального плану для учня з особливими освітніми потребами. Ми також поговоримо про методику розроблення й формулювання актуальних для нього цілей, щоб згодом їх було легко оцінити після завершення періоду навчання.

Індивідуальний навчальний план

Питання змісту освіти (курукулуму), який би підходив для всіх учнів в інклюзивному середовищі, мають центральне значення для успішного втілення інклюзивної моделі (Даймонд, Рензалія, Джилсон і Слагор, 2007; Джангреко, 2007). Як уже зазначалося у вступному розділі, застосування індивідуальних навчальних планів у роботі з учнями, які потребують більш індивідуалізованої програми у багатьох країнах стало нормою. У цієї практики є свої переваги та недоліки (див. вставку 6.1).

Вставка 6.1. Переваги та недоліки індивідуального навчального плану

Переваги

Створення програми навчання для конкретної дитини має багато переваг, оскільки вона:

- допомагає забезпечити підзвітність, іншими словами особа, відповідальна за організацію навчання, має чітке уявлення про вимоги до рівня знань, умінь і навичок та працює над їх формуванням; це уможливорює контроль проміжних результатів (Гудман і Бонд, 1993);
- допомагає компенсувати брак уваги в типовому навчальному плані до тих аспектів, які безпосередньо стосуються життя дітей з обмеженими

можливостями (Клоу, 1988; Юнг, 2007);

- дає батькам змогу долучатися до формування навчальної програми для своєї дитини (Стрікленд і Тернбул, 1990);
- надає певну структуру, яка спонукає членів консультативно-педагогічної команди зосереджувати увагу на тих аспектах навчання, що є важливими для дитини (Гудман і Бонд, 1993);
- містить рекомендації щодо методів викладання певних частин змісту програми (Риндак та Альпер, 1996);
- наперед визначає додаткові ресурси й види супроводу, які можуть знадобитися для дитини (Риндак та Альпер, 1996);
- передбачає певну технологію оцінювання (Гудман і Бонд, 1993);
- слугує джерелом корисної інформації при організації переходу дитини до наступного класу чи до іншого навчального закладу (Деппелер, 1998).

Недоліки

Для індивідуального навчального плану характерні кілька негативних аспектів, зокрема він:

- може призводити до ізоляції дитини у класі (Теннант, 2007);
- посилює навантаження на вчителя, якому доводиться виконувати більше паперової роботи (Гартін і Мердик, 2005);
- часто не містить чітких посилань на те, яким чином він пов'язаний із загальним навчальним процесом та вимогами щодо рівня навчальних досягнень (Рідделл та ін., 2002);
- закріплює уявлення, ніби діти з інвалідністю від початку відрізняються від інших дітей (Риндак та Альпер, 1996);
- містить вузькоспрямовані й тривіальні завдання (Колет-Клінгерберг і Чедсі-Раш, 1991); також часто зосереджений переважно на практичних цілях, досягнення яких дитина може продемонструвати своєю

поведінкою (Годдард, 2005); в більшості випадків орієнтований не на освіту в широкому розумінні, а на механічне відпрацювання навичок (Гудман і Бонд, 1993);

- не передбачає особистісно орієнтованого підходу й натомість має директивний характер, що майже не залишає можливості для врахування інтересів самого учня (Гудман і Бонд, 1993). Крім того, багато дітей навіть не мають достатнього уявлення про те, що входить до їхніх ІНП (Теннант, 2007).

Суперечливі дані, як на користь застосування ІНП, так і проти нього, наводить Теннант (2007). Описуючи позитивні сторони індивідуальних навчальних планів та зазначаючи багато їхніх недоліків, він закликає до їх переоцінки в світлі нових напрямів і пріоритетів у вивченні цієї проблематики.

Незважаючи на численні недоліки застосування ІНП, більшість з них можна нівелювати, якщо такий план є гнучким робочим документом і коригується в контексті повсякденного загального навчального процесу у звичайному класі. Попри свою недосконалість, ІНП, за умови його ретельного розроблення й впровадження, допоможе вам інтегрувати учнів, чії навчальні потреби суттєво відрізняються від потреб решти дітей у вашому класі.

Роль консультативно-педагогічної групи в підготовці ІНП

У деяких шкільних системах за розроблення індивідуального навчального плану відповідає вчитель, тоді як в інших це спільний обов'язок команди, до якої входять педагоги, батьки та, за можливості, сам учень. Але незалежно від того, хто зрештою несе відповідальність, діяльність консультативно-педагогічної групи є фундаментальною у процесі розроблення індивідуального навчального плану для учня. Її першочергове завдання полягає не лише в тому, аби забезпечити адекватне оцінювання учня з особливими освітніми потребами, а й сформулювати для нього програму навчання (курикулум), сприяти її впровадженню та здійснювати моніторинг цього процесу (Френд і Берсак, 2008; Мастроп'єрі і Скрагс, 2007). В кожній місцевості консультативно-педагогічна група має свою назву. В нашому контексті цим терміном позначається команда (колектив) ключових учасників навчального процесу, до яких також належить

сам учень. До складу такої групи мають входити батьки, учень (якщо це можливо та доцільно), вчителі, представник шкільної адміністрації, інші фахівці та асистенти вчителя.

Потрібно скласти графік нарад консультативно-педагогічної групи, а також організувати додаткові зустрічі, коли в них виникає потреба. Це дає змогу контролювати впровадження індивідуального навчального плану, оцінювати його ефективність та вносити необхідні зміни до окремих його складових. В організації засідань консультативно-педагогічної групи слід дотримуватися формальної процедури: заздалегідь готувати порядок денний, вести протокол і потім надавати його примірники всім учасникам. Нижче на рис. 6.1 наводиться приблизний зразок такого порядку денного в адаптованому варіанті за матеріалами книжки Стрікланда й Тернбула (1990). Див. також форму 7 у розділі «Зразки корисних документів».

Порядок денний засідання консультативно-педагогічної групи

Дитина:	<i>Джеремі Х</i>	Дата засідання:	<i>1 квітня</i>
Місце:	<i>Школа Уайт Хаус, західне крило</i>	Час:	<i>14:00 – 16:30</i>

Члени КПГ:

- Містер і місіс Х, батьки*
- Джеремі Х, дитина*
- Містер Сміт, учитель*
- Місіс Джонс, координатор з питань навчального плану (курикулуму)*
- Місіс Вільямс, асистент учителя*
- Містер Консультант, відділ навчально-методичного забезпечення для дітей з особливими потребами при адміністрації навчального округу*

Місіс Хант, працівник соціальної служби

Мета: *Започаткувати процес розробки індивідуального навчального плану для Джеремі*

Етап роботи: *Перше засідання*

Час	Пункт порядку денного	Відповідальні члени КПГ
14:00 – 14:05	<i>Представлення членів групи.</i>	<i>Місіс Джонс</i>
14:05 – 14:10	<i>Ознайомлення з порядком денним і його затвердження; пояснення процедури проведення засідання.</i>	<i>Місіс Джонс</i>
14:10 – 14:15	<i>Обговорення й погодження претендентів на посаду керівника групи та «управляючого випадком». Рекомендована кандидатура – місіс Джонс.</i>	<i>Містер Сміт Містер Консультант</i>
14:15 – 14:45	<i>Перегляд результатів оцінювання й даних про поточний рівень успішності.</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Джеремі – думки про власний рівень успішності в кожній із шести предметних галузей.</i> • <i>Містер Сміт – визначення сильних сторін і потреб. Інформування про результати тестів і неформальних спостережень. Демонстрація робіт учня.</i> 	<i>Джеремі Містер Консультант Містер Сміт Містер і місіс X</i>

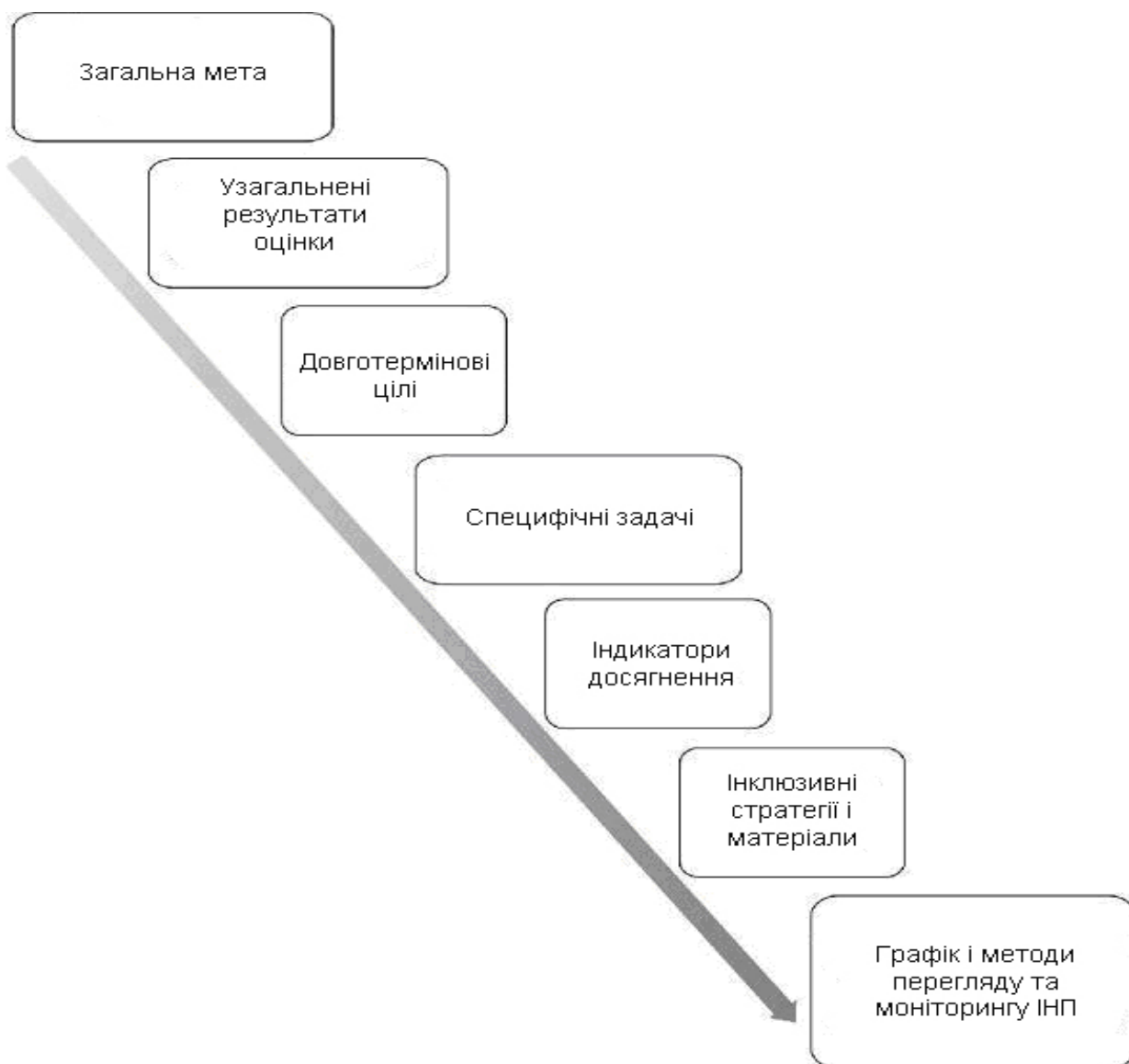
	<ul style="list-style-type: none"> Містер Консультант – інформування про результати стандартизованого тестування. <p>Містер і Місіс Х – власні спостереження за рівнем функціонування Джеремі.</p>	
14:45 – 15:30	Визначення й погодження аспектів навчання, в яких необхідно застосовувати спеціально підібрані методики.	Усі
15:30 – 16:20	<p>Вироблення цілей, короткотермінових завдань, критеріїв оцінювання та планів роботи для кожного попередньо погодженого аспекту.</p> <p>Визначення й погодження необхідних супутніх послуг (для прийняття рішення з цього питання може знадобитися ще одне засідання).</p>	Усі
16:20 – 16:21	Визначення місця навчання для Джеремі. Ймовірно, хлопчик продовжить відвідувати школу Уайт Хаус.	Місіс Джонс
16:21 – 16:30	Підбиття підсумків засідання. Визначення питань для подальшого обговорення на наступній зустрічі. Призначення й погодження дати з усіма членами групи.	Місіс Джонс
16:30	Кінець засідання	Місіс Джонс

Рисунок 6.1. Порядок денний засідання консультаційно-педагогічної групи

На консультаційно-педагогічну групу покладається ще одна важлива функція – забезпечувати задоволення будь-яких медичних та фізичних потреб. Один з методів реалізації цього завдання полягає в застосуванні спеціальних форм, які підписує кожен член групи й тим самим засвідчує, що він або вона ознайомлені з потребами дитини. Відповідний приклад надається в розділі «Зразки корисних документів» (див. форму 8).

Створення індивідуального навчального плану

При формуванні ІНП доцільно дотримувати ієрархічної структури, тобто розпочинати його підготовку із широкої загальної мети та довготермінових цілей із подальшою розбивкою їх на менші й конкретніші педагогічні завдання. Ми рекомендуємо формат ІНП у вигляді блок-схеми (див. рис. 6.2).

Рисунок 6.2. Процес розроблення індивідуального навчального плану

Шаблони для складання індивідуального навчального плану наведено в розділі «Зразки корисних документів». Далі подаються варіанти їх заповнення на основі представленої блок-схеми. Ми послідовно розглянемо всі складові та з'ясуємо зміст кожної з них.

Загальна мета

З часу публікації першого видання цієї книжки концепція загальної мети (чи бачення), як складової індивідуального навчального плану або як елементу загального процесу, що передує його розробленню, набула значного поширення. У світлі критики на адресу ІНП за їх недалекоглядність формулювання загальної мети може бути важливим етапом у процесі підготовки плану, який, можливо, виявиться більш корисним у довготерміновій перспективі. Це коротке повідомлення/твердження на початку ІНП, що дає уявлення про «велику картину» майбутнього учня, складену на основі прагнень і сподівань усіх осіб, причетних до навчання та виховання учня, в тому числі його самого. Воно містить твердження позитивного характеру й відбиває мрії та надії учня, його родини та шкільного персоналу. Хороша загальна мета слугує орієнтиром для визначення довготермінових цілей, наприклад:

Ми сподіваємося, що в майбутньому Джеремі житиме самотійно. Ми також мріємо, що він буде самотійним, матиме хороші стосунки з членами місцевої громади і що вони його підтримуватимуть. Ми мріємо про те, що в Джеремі буде цікава робота та роботодавець цінуватиме його внесок до спільної справи. Ми б хотіли, щоб Джеремі жив активним і насиченим соціальним життям, мав близьких друзів, щоб його пов'язували міцні й тривалі стосунки з дорогими йому людьми, чиє товариство дарує йому радість.

У цьому короткому й дуже загальному формулюванні містяться ключові ідеї – основа для формулювання довготермінових цілей. Воно відображає сподівання на майбутнє в трьох найголовніших сферах: самотійне життя, робота та соціальні стосунки. Тому в процесі вироблення цілей для Джеремі необхідно виходити з омріяної картини його дорослого життя. Це повідомлення слід вписати у спеціально відведеній графі ІНП (див. поданий нижче приклад на рис. 6.3 та форму 9 у розділі «Зразки корисних документів»).

Під час вироблення загальної мети важливо взяти до уваги думки всіх членів консультативно-педагогічної групи, і така робота потребуватиме певного часу й зусиль. У зв'язку з цим також можна поміркувати над запитаннями, які пропонують О'Браян і Пірпойнт (2002):

- Чим подобається займатися учневі? Чи має така діяльність певне значення для його/її майбутнього?
- Про яке майбутнє мріє учень?
- Про яке майбутнє мріють його батьки?
- Чим би ви хотіли, щоб учень займався після закінчення школи?
- Чим би ви хотіли, щоб учень займався в дорослому віці?
- З чого складається щасливе й повне життя? Як ви вважаєте, що допоможе учневі жити таким життям, коли він подорослішає?
- Чи є обставини, які можуть завадити учневі досягти своїх мрій? Як їх можна подолати?

Узагальнені результати оцінювання

Якщо ви дотримувалися описаних у попередніх розділах процедур, то до цього моменту вже, ймовірно, зібрали та опрацювали різноманітну інформацію про учня, якому адресований цей індивідуальний навчальний план. З неї можна багато почерпнути, в тому числі загальні відомості про дитину, дізнатися про її інтереси, сильні сторони, потреби, а також рівень засвоєння матеріалу предметів. Володіння цими даними значно полегшує процес розроблення належного навчального плану й робить його успішним.

До засідання консультативно-педагогічної групи її членам слід дати достатньо часу для уважного опрацювання та усвідомлення звітів за кожним оцінюванням. Крім того, перед засіданням учитель має провести зустрічі з її ключовими учасниками (зокрема батьками) та розповісти про дані формувального та підсумкового оцінювання, що проводилося на уроках. Не варто роздавати звіти безпосередньо перед початком, натомість рекомендується надати членам групи певний час, щоб докладно вивчити результати оцінювання, іншу інформацію та уважно їх обміркувати. Якщо

комусь із них окремі аспекти звітів про результати оцінювання залишаються незрозумілими, то під час засідання або перед ним їх пояснює автор звіту чи особа, яка добре орієнтується в питаннях такого типу оцінювання.

В цьому і полягає суть даної складової ІНП. В ній представлено загальну характеристику результатів усіх оцінювань, проведених до засідання консультативно-педагогічної групи. Ця графа просто *нагадує* учасникам про найсуттєвіші дані всіх видів оцінювання. Не потрібно докладно описувати кожен методик. Адже передбачається, що до засідання члени групи вже встигли ознайомитися з оригінальними звітами. А особа чи група, відповідальна за координацію індивідуального навчального плану, має підготувати узагальнену характеристику кожного оцінювання. Вона має займати не більше однієї сторінки, й, за можливості, її слід складати у вигляді списку. Далі наводиться приклад узагальнених результатів оцінювання для Джеремі, розміщений у нижній частині першої сторінки ІНП (див. форму 9 у розділі «Зразки корисних документів»). Ви, безперечно, помітите, що він містить дані різних типів оцінювання, в тому числі формалізованого психологічного оцінювання, спостереження, аналізу учнівських робіт та звичайного оцінювання на основі курикулуму (програми). Варто зазначити, що в наведеному прикладі деяку інформацію викладено з позиції «дефіцитів». Нажаль, це відповідає існуючим реаліям. В такому ключі складено більшість стандартизованих тестів, і тому їх висновки представлені «як є». Однак, це не означає, що дані, які надає вчитель, або цілі й задачі, які згодом визначає консультативно-педагогічна група, також мають відображати такий спосіб мислення з акцентом на «дефіцитах».

Узагальнені результати оцінювання для Джеремі

Ім'я дитини: *Джеремі*

Вік:

Клас/рік навчання:

Учитель-координатор: *місіс Сміт*

Дата:

Загальна мета

Ми сподіваємося, що в майбутньому Джеремі житиме самостійно. Ми також бажаємо, що він буде самостійним, що матиме хороші стосунки з членами місцевої громади і що вони його підтримуватимуть. Ми мріємо про те, що в Джеремі буде цікава робота та роботодавець цінуватиме його внесок до спільної справи. Ми б хотіли, щоб Джеремі жив активним і насиченим соціальним життям, мав близьких друзів, щоб його пов'язували міцні й тривалі стосунки з дорогими йому людьми, чиє товариство дарує йому радість.

Узагальнені результати оцінювання

Тип оцінювання

Векслерівська шкала інтелекту для дітей WISC-III (психолог)

Шкала для вимірювання адаптивної поведінки Vineland ABS: розширений варіант: опитувальники для проведення інтерв'ю (дані проаналізовані психологом)

Структуровані спостереження у школі (вчитель та асистент учителя)

Епізодичні спостереження (учителі, батьки, асистент учителя, Джеремі)

Оцінювання за матеріалом навчальної програми (учитель)

Результати

- Комбінований повний коефіцієнт інтелекту 58.
- Загальні труднощі за кожним субтестом (розуміння прочитаного, орфографія, писемне мовлення).
- Рівень нижче середнього в усіх сферах.
- Серйозні труднощі в соціальній сфері та розвитку моторики.
  - Соціалізація: не взаємодіє з оточуючими, грається один.

- Моторика: серйозні проблеми загальної моторики. Повільний, важко долає перепони, часто втрачає рівновагу.
- На уроках загалом добре організований.
- Полюбляє уроки музики, демонструє хороший рівень успішності в цій сфері.
- Труднощі в підтримуванні позитивних соціальних стосунків: грається сам або сперечається/розпочинає бійку.
- У процесі соціальної взаємодії надто наближається до співрозмовника, втручається в його «особистий простір».
- Погано помічає можливості для позитивної соціальної взаємодії з іншими людьми, крім своєї родини.
- Люблячий і турботливий старший брат.
- У вільний час полюбляє, малювати, ліпити, майструвати.
- Проблеми з дотриманням «особистого простору».
- Рівень успішності з музики вищий за типові показники вікової групи.
- Вміє рахувати до 1000; виконує додавання, віднімання, множення та просте ділення. Добре будує прості графіки. Базове розуміння дробів. Використовує конкретні підказки.
- При читанні швидко розпізнає букви та співвідносить їх зі звуками. Низький рівень розуміння прочитаного, складнішого за тексти для 3 класу. Багато орфографічних помилок. Труднощі писемного мовлення.
- Демонструє хороші успіхи в галузі мистецтва. Цікавиться малюванням. Опанував складні прийоми, в тому числі зображення тіні та малювання олійними фарбами на полотні. Виявляються здібності в інших напрямках, зокрема в ліпленні.

Довготермінові цілі

Довготермінові цілі – важлива складова будь-якої програми навчання. Вони визначають результат, якого передбачається досягти в роботі з учнем за тривалий період. Цей період залежить від контексту, але зазвичай не

перевищує одного року. Нині в школах доволі поширена практика складання різних планів. За наявними даними, в деяких випадках довготермінові цілі охоплюють менші проміжки часу, наприклад шість і навіть три місяці, коли навчання провадиться інтенсивно.

Довготермінові цілі визначаються на основі тез загальної мети та даних з графі узагальнених результатів оцінювання. За своїм характером, вони можуть бути доволі широкими. Довготермінові цілі дають змогу сформулювати уявлення напрями в яких учень має розвиватися упродовж тривалого періоду. Формулювати ці аспекти слід простою мовою, зрозумілою для кожного учасника.

Справді, однією з головних умов ефективності індивідуального навчального плану є його простота. Це стосується не лише формулювання цілей, а й їх кількості. Кожну довготермінову ціль згодом буде підкріплено низкою специфічних задач, тому автори плану мають попередньо зважити, чого реально досягти на практиці в звичайному класі за вказаний період, враховуючи наявне кадрове та ресурсне забезпечення. Варто додати, що не потрібно докладно прописувати в ІНП все, що має опанувати учень. Цей документ скоріше покликаний зосередити увагу на аспектах навчання, що є для нього найважливішими. Також зауважимо, що, про якого б учня не йшлося, в переважній більшості випадків доцільно обмежитися трьома довготерміновими цілями.

Приклад. Найкращі наміри, що вилилися в нежиттєздатну практику

Саллі – старанний і відданий своїй справі педагог. В її класі навчається Альберт, хлопчик з родини біженців, який майже не знає англійської мови, й вона хотіла допомогти йому розвиватися та зростати в різних сферах. Вчительку підтримали всі члени консультативно-педагогічної групи, і разом вони визначили для Альберта сім довготермінових цілей. Далі до кожної з них було сформульовано по п'ять специфічних задач, тобто загалом 35 задач на рік.

Завжди ретельна в своїй роботі, Саллі намагалася інтегрувати всі задачі Альберта в матеріал програми, розрахованої для всього учнівського колективу.

Проте, скоро вона зрозуміла, що задач надто багато, і систематично працювати над кожною їй було складно. Крім того, упродовж тижня для цього ніколи не вистачало часу. Саллі доводилося засиджуватися до глибокої ночі, оформляючи документацію з моніторингу реалізації кожної задачі.

Наприкінці року результати її оцінювання наочно довели, що жодної цілі для Альберта не вдалося досягти повною мірою, хоча стосовно деяких намітився частковий прогрес. Незадовільні підсумки навчання хлопчика пояснювалися завеликою кількістю довготермінових цілей. Замість зосередити увагу на кількох найважливіших сферах, Саллі ставила перед собою багато завдань, що призвело до розпорошення зусиль. Отже, незважаючи на напружену працю вчительки, її намагання охопити все призвело до того, що прогрес учня в його навчальних цілях був доволі незначним.

Після уважного аналізу мети й узагальнених результатів оцінювання, кожен член консультативно-педагогічної групи має індивідуально скласти перелік сфер, які вважає важливими для дитини. Ці ідеї згодом буде використано для формулювання відповідних цілей у порядку пріоритетності. Після завершення роботи над індивідуальними списками, уся група обговорює та погоджує пріоритети навчання. На цьому етапі може виникнути певна дискусія про значимість різних аспектів: які з них є найважливішими. Далі всі ці пріоритети слід записати в окремій формі, яка слугуватиме основною для вироблення довготермінових цілей. Нижче у прикладі на рис. 6.3. подано заповнені форми для Джеремі (див. також форму 10 у розділі «Зразки корисних документів»). Спершу наводиться зразок індивідуального списку пріоритетів, який склав один з учасників групи, виходячи з мети Джеремі та узагальнених результатів його оцінювання. Далі в колективному списку показано, які головні аспекти навчання могли визначити для хлопчика всі члени консультативно-педагогічної групи після обговорення.

Довготермінові цілі

Індивідуальний

Колективний

(Обвести потрібне)

перелік	перелік
Ім'я дитини: <i>Джеремі Х</i>	Дата <i>15 квітня</i>
Пріоритети навчання (В порядку важливості)	
1)	<i>Вироблення соціальних навичок.</i>
2)	<i>Формування навичок трудової діяльності.</i>
3)	<i>Заохочення художніх талантів.</i>
4)	<i>Покращення рухливості.</i>
5)	<i>Підвищення рівня академічної успішності.</i>

Довготермінові цілі	
Індивідуальний	Колективний (Обвести потрібне)
перелік	перелік
Ім'я дитини <i>Джеремі Х</i>	Дата <i>15 квітня</i>

Пріоритети навчання

(В порядку важливості)

1)	<i>Вироблення соціальних навичок.</i>
2)	<i>Заохочення художніх талантів.</i>
3)	<i>Покращення рухливості/моторики.</i>
4)	<i>Підвищення рівня академічної успішності.</i>

Рисунок 6.3. Довготермінові цілі

Після визначення пріоритетів консультативно-педагогічна група може приступити до формулювання довготермінових цілей. При цьому важливо пам'ятати рекомендації вставки 6.2.

17

Вставка 6.2. Поради щодо визначення довготермінових цілей.

У процесі розроблення довготермінових цілей необхідно враховувати наступні моменти.

- Наголос слід робити на сильних сторонах дитини та її потребах – несправедливо вимагати, щоб учень працював тільки над тим, що йому вдається погано;
- Цілі мають ґрунтуватися на пріоритетах, погоджених консультативно-педагогічною групою;
- Цілі мають відображати очікувані результати навчальної діяльності учня і бути особистісно орієнтованими: наприклад, із довготермінової цілі «Інтегрувати Джил у роботу учнівського колективу на всіх уроках

мистецтва» видно, як педагоги школи планують працювати з дівчинкою, а не чого вона сама зрештою має досягти. Тому в цьому випадку кращою буде така довготермінова ціль: «Джил буде активно долучатися до роботи учнівського колективу на уроках образотворчого мистецтва». З цього формулювання зрозуміло, що має зробити учениця для досягнення своєї довготермінової мети.

- Цілі не повинні бути надто конкретними – усі деталі буде передбачено вузькими задачами в наступній графі ІНП.
- Слід зазначити період досягнення кожної цілі.

На першій рекомендації вставки 6.2 варто зупинитися докладніше. Доводиться визнати, що індивідуальні навчальні плани складають для учнів, які не встигають у певній галузі/сфері, і тому у процесі їх підготовки часто беруть участь фахівці з освіти, психології та реабілітації. Потреба в їхньому внеску зумовлена тим, що учень стикається з певними труднощами. Зрозуміло, що з цієї та інших причин вони акцентують увагу на «дефіцитах», тобто на потребах учня в тому сенсі, що йому чогось бракує, а не на тому, що в нього виходить добре. Така позиція може призвести до того, що більшу частину свого часу в школі учні будуть змушені працювати над тими галузями (в тих напрямках), в яких вони вже досить давно зазнають невдач. Це вірний спосіб зробити їх навчання у школі нудним і безрадісним! З раціональної точки зору, обходити увагою такі потреби не можна, але консультаційно-педагогічна група також має розуміти, що не кожну потребу слід задовольняти з допомогою індивідуального навчального плану і що варто передбачити можливості для роботи за напрямками, в яких виявляються сильні сторони учня. Тобто, одна або дві цілі ІНП, за можливості, мають бути спрямовані на подальший розвиток однієї із сильних сторін. Від цього виграє вся програма навчання. Наприклад, учневі з труднощами комунікації, який проте чудово знаходить спільну мову з ровесниками й дорослими, буде корисно далі вдосконалювати свої соціальні навички. Такий підхід допомагає йому досягати нових успіхів у тих сферах навчання та розвитку, в яких він уже почуває себе досить впевнено, а також дає змогу компенсувати труднощі комунікації у деяких контекстах. Нижче перелічені можливі варіанти цілей для Джеремі. Члени консультаційно-

педагогічної групи воліти не перенасичувати ними ІНП і тому зупинилися на трьох найважливіших. Зверніть увагу, що один з навчальних пріоритетів ґрунтується на вже добре сформованій сильній стороні хлопчика.

Приклад: Довготермінові цілі для Джеремі

1. Джеремі вдосконалив свої соціальні навички та рівень соціальної взаємодії вдома та у громаді. Період: до кінця року.
2. Джеремі розширив набір своїх художніх талантів і навичок та далі їх розвиватиме. Період: до кінця року.
3. Джеремі покращить свій поточний рівень рухливості та загальну моторику. Період: до кінця другого триместру.

Зауважимо, до цілі Джеремі стосуються трьох його найважливіших пріоритетів, погоджених консультативно-педагогічною групою, а обмеження кількості робить їх реалістичними та досяжними. Крім того, цілі сформульовані стисло і зрозуміло та містять очікуваний термін завершення роботи. В них йдеться про те, що має зробити сам учень. При тому, в одній з цілей чітко вказується на намір розвивати одну з існуючих сильних сторін.

І наостанок, необхідно перевірити, чи відповідають вони картині бажаного майбутнього, що відбита в загальній меті. Якщо зіставити цілі Джеремі з його загальною метою, видно, що ціль, орієнтована на формування соціальних навичок, узгоджується зі сподіваною складовою «активне соціальне життя в майбутньому». Передбачений наступною ціллю розвиток художніх умінь хлопчика пов'язаний із потенційно можливою професією художника, беручи до уваги його талант і любов до мистецтва. В ній також зосереджується увага на одній з його сильних сторін. Ціль щодо покращення рухливості втілює прагнення до більш незалежного життя в майбутньому. Отже, кожна на один крок наближає нас до досягнення загальної мети для Джеремі.

Специфічні задачі

Специфічними задачами називаються твердження, що впливають із довготермінових цілей і передбачають конкретні дії для їх реалізації. За своїм характером вони є короткотерміновими та охоплюють різні періоди (від кількох

днів до місяців, залежно від конкретного учня та педагогічного контексту). Працюючи над специфічною задачею, учень має чітко продемонструвати свою здатність виконувати певну дію, що дає підстави зробити висновок про її досягнення. Тому така задача має бути чіткою та вимірюваною. Подібно до довготермінової цілі, в ній йдеться про те, що має зробити учень.

Для визначення специфічних задач необхідно уважно проаналізувати кожну довготермінову ціль одна за одною. Власне, членам консультаційно-педагогічної групи потрібно відповісти на запитання: якими діями дитина має продемонструвати досягнення цієї довготермінової цілі. Подібно до цілей, рекомендується обмежитися розумною кількістю специфічних задач, яку реально вмістити в річний план. Посилаючись на загальноприйнятну практику, ми радимо визначати не більше чотирьох на одну ціль. Але якщо її можна досягти за допомогою меншої кількості задач, то варто зупинитися на другому варіанті. На практиці часто спостерігається зворотно пропорційна залежність між ефективністю індивідуального навчального плану та передбаченою ним кількістю цілей і задач. Так, одна з цілей Джеремі може супроводжуватися наступними специфічними задачами – див. приклад нижче.

Приклад. Визначення специфічних задач для Джеремі

Ім'я дитини: *Джеремі Х.*

Аналізована довготермінова ціль:

Джеремі вдосконалив свої соціальні навички й рівень соціальної взаємодії вдома та у громаді.

Період: *До кінця року*

Що дасть змогу її реалізувати?

- 1. Джеремі навчиться поважати «особистий простір» інших людей.*
- 2. Джеремі навчиться краще визначати ситуації, де існують можливості для позитивної соціальної взаємодії з іншими дітьми.*
- 3. Джеремі активніше долучатиметься до позашкільної діяльності разом з однолітками.*

Після того, як ви з'ясували, в чому можуть полягати специфічні задачі, їх можна остаточно сформулювати й зафіксувати в ІНП. При цьому для багатьох задач досить зручним є такий формат:

До кінця ... [вказати термін] ... [вказати ім'я учня] ...зможе ...

Це вдалий варіант формулювання. По-перше, в ньому зазначено період реалізації відповідної специфічної задачі. По-друге, викладена таким чином, вона є особистісно орієнтованою: в ній йдеться про те, що має зробити учень. Нижче у прикладі наведено специфічні задачі для однієї з цілей Джеремі.

Приклад. Специфічні задачі для Джеремі

Довготермінова ціль:

Джеремі вдосконалив свої соціальні навички й рівень соціальної взаємодії вдома та у громаді.

Період: *До кінця року.*

Задача 1. *До кінця другого триместру під час розмови Джеремі стоятиме на відстані не менше 50 см від співрозмовника та без нагадування дотримуватиметься цієї дистанції 60% часу, коли за ним спостерігає член персоналу.*

Задача 2. *До кінця другого триместру Джеремі на 60% частіше ініціюватиме позитивну соціальну взаємодію з іншими дітьми під час обідньої та звичайної перерви, коли за ним спостерігає член персоналу.*

Задача 3. *До кінця третього триместру Джеремі на 50% частіше виявлятиме позитивну реакцію на ініціювання соціальної взаємодії іншими людьми, коли за ним спостерігає член персоналу.*

Задача 4. *До кінця року Джеремі обере два види позашкільної діяльності (наприклад, спортивні секції, членство у скаутській організації, гуртки за інтересами) та за власним бажанням візьме участь у 70% заходів цих позашкільних організацій.*

Зауважимо, що задачі 2 і 3 стосуються одного пріоритетного напрямку (пункт 2) з прикладу «Визначення специфічних задач для Джеремі». Беручи до уваги двосторонню природу соціальної взаємодії, члени консультаційно-педагогічної

групи вирішили, що в ІНП хлопчика доцільно передбачити дві задачі. Варто також вказати на чіткість і точність усіх формулювань. Зокрема, вони містять кількісні (відсоткові) показники покращення чи досягнення мети в кожній сфері. Відсоткові значення вказувати необов'язково, проте слід передбачити певний спосіб вимірювання прогресу. В багатьох випадках такий прогрес зручно представляти в числовому вираженні – такі дані будуть корисними для підготовки звітності. В ситуації Джереми консультативно-педагогічна група вважає, що 50- або 60-відсоткове покращення є для нього реальним.

Подеколи варто заздалегідь визначити терміни, що використовуються у формулюваннях специфічних задач. Так, у випадку Джереми, термін «позитивна» вживається для характеристики ситуацій соціальної взаємодії. Його доцільно розтлумачити, щоб усі члени команди і, передусім, сам хлопчик, знали, що це значить. Визначення подібних термінів подаються у примітках наприкінці переліку задач, наприклад:

«Позитивною» називається ситуація соціальної взаємодії, учасники якої дружньо налаштовані один до одного, усміхаються один одному, відповідають на звертання й самі звертаються до співрозмовника, дотримуються усталених норм ввічливості: тобто вітаються, говорять «спасибі» й «будь ласка». У «позитивній соціальній взаємодії» немає місця агресивному фізичному контакту, прізвиськам, лайці та крикам.

У добре сформульованій специфічній задачі чітко прописано, що необхідно робити для досягнення відповідної довготермінової цілі. Але, даючи уявлення про очікуваний результат, вона не передбачає конкретного способу його вимірювання. Для цього існують індикатори досягнення.

Індикатори досягнення

Індикатори досягнення слугують критерієм для оцінки прогресу в реалізації задач. У цій графі ІНП йдеться про методики вимірювання, описується рівень виконання задач, який відповідає вимогам цих методик, та визначається періодичність і способи їх застосування. Залежно від контексту, для кожної задачі передбачається один індикатор досягнення (чи більше). Самі по собі, вони корисні тим, що спонукають консультативно-педагогічну групу продумати стратегію для вимірювання прогресу дитини на підготовчому етапі, до початку впровадження індивідуального навчального плану. А після початку насиченого

процесу навчання вони допомагають учителям не випустити з поля зору свої головні завдання. Тому педагогам немає потреби розробляти методики оцінювання результатів посеред навчального року, коли знайти час для цієї додаткової роботи дуже складно. Адже завдяки попередньо погодженим індикаторам (див. вставку 6.3) учитель уже озброєний цим інструментарієм.

Вставка 6.3. Розроблення індикаторів досягнення

У процесі підготовки індикаторів досягнення слід взяти до уваги такі моменти:

- чи існує вже подібний інструмент оцінювання (наприклад, стандартизований тест) або консультативно-педагогічна група має його розробити, а також чи планується використовувати дані спостереження для вимірювання досягнутих успіхів;
- як часто передбачається проводити вимірювання прогресу дитини;
- на кого покладається відповідальність за проведення оцінювання;
- в який час упродовж дня має відбуватися вимірювання результатів;
- де має проводитися вимірювання успіху дитини в покращенні навичок, що входять до певної поведінкової задачі.

Розробляючи індикатори досягнення (див. вставку 6.3), необхідно переглянути методики оцінювання, представлені в розділі 4 та інші. Якщо у процесі попереднього оцінювання не було зроблено базового зрізу, то ці дані необхідно зібрати до початку навчання. Зіставлення інформації, отриманої у процесі та наприкінці періоду навчання, із попередньо зафіксованими вихідними показниками, допомагає з'ясувати, чи просунулася дитина в реалізації своїх задач. Таким чином, для однієї з задач Джеремі, яку ми розглядали вище, індикатори досягнення можуть бути такі.

Приклад. Індикатори досягнення для Джеремі

Довготермінова ціль

Джеремі вдосконалив свої соціальні навички й рівень соціальної взаємодії вдома та у громаді.

Період – До кінця року.

Специфічна задача 4

До кінця року Джеремі обере два види позашкільної діяльності (наприклад, спортивні секції, членство в скаутській організації, гуртки за інтересами) та за власним бажанням візьме участь у 70% заходів цих організацій.

Індикатори досягнення

До кінця триместру Джеремі вступить до двох позашкільних гуртків (на власний вибір). В отриманому календарному плані кожного з них Джеремі (під наглядом батьків) запишуватиме відвідані заходи, або ті, де він був відсутній. Щоб реалізувати цю поведінкову задачу, Джеремі має відвідати 70% занять кожного гуртка. В окремому зошиті Джеремі щотижня робитиме короткі записи (по 3-4 речення) про свою діяльність у гуртку упродовж тижня. Ці записи буде використано як супровідну інформацію на доповнення до даних календарного плану.

Зауважимо, що для вимірювання успіху хлопчика в реалізації цієї задачі передбачається використовувати кілька методик. Графа індикаторів досягнення визначає, які дані необхідно збирати, хто за це відповідає, а також де й коли. У нашому випадку застосовується кілька джерел, у тому числі записи про діяльність у гуртках і само-моніторинг.

Інклюзивні стратегії та матеріали

Якщо ви послідовно пройшли кожен із рекомендованих етапів, то до цього часу, ймовірно, уже підготували комплексний набір довготермінових цілей і задач для одного учня. Щоб перевірити, наскільки ретельно ви опрацювали всі питання, радимо звернутися до контрольної таблиці у вставці 6.4. Далі потрібно окреслити шляхи реалізації кожної задачі відповідно до принципів інклюзивного навчання. Іншими словами, не вилучати учня з колективу, а дати йому змогу працювати над своїми довготерміновими цілями разом з ровесниками під час спільної навчальної діяльності. В цій графі ІНП визначено конкретні методи для досягнення певної цілі у процесі навчання. Зокрема, в ній

Йдеться про умови навчання, способи об'єднання у групи, стилі викладання та зв'язки із загальним навчальним процесом.

Вставка 6.4. Контрольна таблиця для складання ІНП

У робочому порядку

- Зібрати дані оцінювання/звіти.
- Підготувати документ з узагальненими результатами оцінювання.

Під час засідань консультативно-педагогічної групи

- Виробити й записати загальну мету.
- Вивчити узагальнені результати оцінювання.
- Скласти індивідуальні списки навчальних пріоритетів.
- Погодити колективний список навчальних пріоритетів.
- Визначити та сформулювати довготермінові цілі.
- Визначити специфічні задачі.
- Записати специфічні задачі.
- Розробити індикатори досягнення.
- Здійснити базове оцінювання для отримання вихідних даних (за потреби).
- Продумати інклюзивні стратегії і матеріали.
- Скласти графік перегляду ІНП.

Графік і методи перегляду та моніторингу ІНП

Остання графа індивідуального навчального плану стосується його перегляду і моніторингу. Слід зазначити, що ІНП є насамперед робочим документом, до якого консультаційно-педагогічна група може вносити необхідні зміни в будь-який час. Оскільки ІНП є активним документом, переглядати його слід якомога частіше. Ми радимо проводити цю процедуру принаймні раз на триместр, але що частіше ви це робитимете, то ефективнішим буде ІНП. До документа слід заздалегідь включити орієнтовний графік перегляду, проте це не перешкоджає організувати додаткові засідання консультаційно-педагогічної групи, як того вимагає поточний перебіг навчального процесу.

Перед кожною плановою нарадою з перегляду ІНП необхідно зібрати дані всіх поточних оцінювань та оформити їх для представлення членам консультаційно-педагогічної групи. Якщо певних специфічних задач або довготермінових цілей досягнуто раніше очікуваного терміну, група має замінити їх новими.

Останнє питання полягає в тому, які зміни потрібно вносити в ІНП. У деяких випадках модифікація розглянутих вище аспектів дає змогу учневі успішно реалізувати певну довготермінову ціль або специфічну задачу. Однак в інших, можливо, доведеться відмовитися від певної цілі або задачі, надавши перевагу більш досяжній меті. Якщо упродовж суттєвого періоду учень жодним чином не просунувся у напрямі досягнення певної цілі чи специфічної задачі, то подальша робота над нею не тільки не має сенсу, а й призведе до протилежного результату (див. вставку 6.5). Також, якщо прогресу в напрямі досягнення певної цілі не спостерігається, подальше зосередження на ній робить навчання нудним і потенційно шкодить учнівській самооцінці.

Вставка 6.5. Незадовільні результати?

Якщо за попередньо визначений період учень не демонструє успіхів у досягненні своїх цілей (або якщо ці успіхи дуже скромні), членам консультаційно-педагогічної групи варто замислитися над тим:

- чи підходила дитині така довготермінова ціль або специфічна задача від самого початку;
- чи не завищено вимоги щодо очікуваного рівня досягнень;

- чи достатньо часу було відведено для навчання та практики;
- чи спостерігалися певні проблеми в оцінюванні успіхів дитини;
- чи правильно було обрано навчальні стратегії;
- чи відповідали матеріали рівневі підготовленості учня, його інтересам тощо;
- чи була така ціль або специфічна задача для нього важливою.

Отже, в цьому розділі ми ознайомилися з методами побудови індивідуального навчального плану. Він може виявитися корисним інструментом, який допомагає зосередити увагу на потребах окремих учнів. Проте, ІНП не має бути відірваним від діяльності решти класу на уроці та від загального навчального процесу. Таким чином, виникає необхідність пошуку творчих шляхів його інтеграції у повсякденну роботу. Деякі ідеї ми розглянемо в розділі 7.

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ РОЗДІЛУ

Індивідуальний навчальний план – письмовий документ, в якому основу увагу зосереджено на особливостях навчання певного учня упродовж визначеного періоду.

Консультаційно-педагогічна група (команда фахівців) – колектив ключових осіб (в тому числі і сам учень), які беруть участь у процесі розроблення індивідуального навчального плану. Вони забезпечують проведення адекватного оцінювання та розробляють програму для учня з особливими освітніми потребами, надають підтримку та здійснюють моніторинг її реалізації.

Загальна мета (бачення) – це коротке повідомлення/твердження на початку ІНП, що дає уявлення про загальну картину майбутнього учня, складену на основі прагнень і сподівань усіх причетних до його навчання.

Узагальнені результати оцінювання – загальна характеристика результатів усіх оцінювань, проведених до засідання консультаційно-педагогічної групи.

Специфічна задача – задача, відповідно до якої учень має чітко продемонструвати свою здатність виконувати певну дію, що дає підстави зробити висновок про досягнення мети).

ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ ТА РЕФЛЕКСІЇ

- 6.1. Які позитивні й негативні аспекти можна виокремити в практиці застосування індивідуальних навчальних планів?
- 6.2. Які міжособистісні труднощі можуть виникати у процесі роботи консультативно-педагогічної групи? Як їм запобігти?
- 6.3. Чи можна записати специфічні задачі та оцінювати їх досягнення таким чином, щоб зменшити акцент на демонстрації очікуваного результату через поведінку учня, і щоб водночас отримати достатні свідчення навчального прогресу?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Goodman, J.F. & Bond, L. (1993). The individualised education program: A retrospective critique. *Journal of Special Education*, 26(4), 408–22.

Tennant, G. (2007). IEPs in mainstream secondary schools: An agenda for research. *Support for Learning*, 22(4), 204–8.